

*Skiriu visoms dukroms, sūnums, tėvams ir tiems,
kurių širdys neramios.
Sielvartas ėda laiką. Kantrybės. Laikas suėda sielvartą.*

LOUISE ERDRICH, „ROŽĖ“

1958 metai

BERNIUKAS SPALVINA STALVIRŠIO APAČIĄ nakties dangaus mėliu. Tėvai pernelyg įsijautę į barnį. Šis visada prasideda tėvo troškuliu. Tada įjungiamas televizorius. Motina padidina garsą, kad Volio su Byveriu ar Liusės ir Rikio čiauškesys užgožtų jūdviejų su tėvu šūkaliojimą.

Vaikui virš galvos ant ažuolinio stalo stovi padėtas keksas. Cukraus kvapas erzina berniuką. Jis prisivertė suvalgyti žirnelius, bet dabar, ko gero, negaus to kekso nė riekelės.

Už tėvų miegamojo durų pasigirsta trenksmas. Lyg garsus plojimas. Bildesys. Motina prislopintu balsu prašo nepykdyti buto savininko.

Stora balta kreidele berniukas danguje nupiešia žvaigždę. Prikandęs lūpą, prisimerkęs atsilošia ir imasi tyrinėti savo kūrinį. O dabar – iššūkis, kaip išryškinti debesį. Jis renkasi violetinę spalvą naktinio mėlio fone. Nepavyksta. Pagal medienos raštą neryškiai apveda debesį balta linija. Geriau. Berniukas išdidžiai nusišypso.

Geltonu linoleumu žengia mėlyni motinos bateliai. Vaikas stebi, kaip siūbuoja jos prijuostės kraštas, ir įsitempęs laukia, kada pasirodys žolėtos tėvo kojinės ir pasigirs triukšmas. Bet

girdisi tik motinos žingsniai, atidaromos ir uždaromos spintelių durelės. Ir Džiunės Klyver balsas, klausiantis Volio, kur šis einas.

Berniukas stebi, kaip kruta motinos čiurnos. Staiga pasimato raudoniū išmargintas jos veidas. Motina pritupia sūnaus pasaulio šešėlyje ir suima rankomis stalo kraštą sau virš galvos. Vaikas sulaiko kvapą. Puikiausiai žino, kad negalima pašinėti ant baldų, bet plynas medis pats prašėsi spalvų.

– Pažaiskime, branguti, gerai?

Jis susiraukia.

Nykščiu švelniai palietusi sūnaus veidelį, ji sukužda:

– Juk žinai, koks kvailiukas tavo tėvas. Nuolat eina slėpynių su oldsmobilio rakteliu. Padėsi man jį surasti?

– Slėpynių?

– Kai rasime, galėsime pasivažinėti.

Berniukas išpučia akis:

– Tu vairuosi?

– Nagi, – motina išspaudžia žaismingą šypsenėlę. – Aš mokau vairuoti.

Šypsena – pakelti lūpų kampučiai, sušvelnėjusios pykčio raukšlės, blykstelėję dantys – berniuko širdyje sukelia troškimą ginti; užplūsta bejėgės meilės, kurią vaikai jaučia motinoms, galia. Taigi jis išlenda iš ažuolinio stalo prieglobsčio. Ir nors jos pasiūlytas žaidimas atrodo nuobodus, berniukas nesiskundžia.

Jie peržiūri visas spinteles ir stalčius, bet nesėkmingai, tuomet akis jam užkliūva už kekso. Motina atsідūsta ir rankomis pasiremia į stalviršį, delnais tvirtai suspaudžia keraminį paviršių ir nunarina galvą. Berniukas akimis šauda

nuo motinos prie kekso. Ji atsitiesia, kilsteli smakrą, išlygina prijuostės raukšles ir taria:

– Gerai.

Jis laukia seilių pilna burna.

Motina tęsia:

– Jeigu negalime pasivažinėti, gal pasivaikščiokime?

Suraukęs nosį berniukas atplėšia akis nuo kekso ir žiūri pro langą.

– Kad tamsu.

Vėl pritūpusi motina uždeda rankas sūnui ant pečių. Iš arti ji kvepia aliejumi. Paakiai violetiniai kaip berniuko debesis. Motina yra jo aliejinis dangus.

Ji akimirką padvejoja.

– Bus gerai ir pasivaikščioti. Atsinešk naują paltuką, tą, kur pirkome sendaikčių turguje.

Atsistojusi ji kažką išima iš stalčiaus ir įsimeta į rankinę.

– Bet juk nešalta.

Tiesą sakant, jam nepatinka „naujas“ paltas. Smirda šunimis ir cigaretėmis.

Tamsaus koridoriaus gale girdisi nuleidžiamas tualetu vanduo. Motina šnabžda:

– Aukis batus. Dabar pat.

Žvilgtelėjęs į koridorių, kekšą, kreideles ant linoleumo, berniukas įsineria į batus ir nuseka paskui motiną pro galines duris. Jis dar nemoka pats užsirišti raištelių, bet motina jį skubina, vesdamasi pro šoninį kaimynų kiemelį. Ji vis dar ryši prijuostę, nutaškuotą aštriu padažu ir aliejumi. Sušnara krūmas. Drebėdamas berniukas suvokia, kad motina buvo teisi – šalta.

Jiedviem skinantis kelią per drėgną žolę, berniukas priekaištauja:

– Pati sakei be leidimo neiti į Tompsonų kiemą.

– Man leido.

Berniukas netiki.

Stengdamasis nesusipainioti tarp batų raištelių vaikas susivokia, kad nori šlapintis. Susiima už tarpukojo ir tipena šalia motinos. Mėnulis apšviečia kraujosruvą jos veide. Panašią į žalsvai geltoną liepsną. Motina žengia taku toliau nuo kelio.

Galiausiai nykiu balsu prataria:

– Tavo tėvui reikėjo...

– Nekenčiu jo.

Vaikas lygiai taip pat nustemba, kaip ir motina. Namie kaip gyvas nebūtų išdrįšęs net pagalvoti, bet štai taip jį veikia šis ramus oras. Šios jūdvių pastangos skverbtis gilyn į naktį tarytum į pelkę. Berniukas jaučiasi mažesnis, piktesnis ir daug labiau išsigandęs. Nusiteikęs beatodairiškai rizikuoti. Viduje suurzgia šviežiai gimęs šėlas. Jis dar mažas, bet jau turėjo pakankamai laiko matyti, kaip tėvas vėl ir vėl skaudina motiną.

Stabtelėjusi ji panyra į aukštą žolę ir lubinų žiedus. Susibraukia vešlius plaukus už ausų ir taria:

– O aš ne. – Žiūri sūnaus nematydama, žvalgosi aplink, atsigręžia atgal.

– A?

Motina atsidūsta; kvapas lyg pieno, žvilgsnis lyg vanduo.

– Aš myliu tavo tėvą, – tarstelėja ji, – labai. – Sunkiai įkvepia. – Bet... – ryžtingai sučiaupusi lūpas paima sūnui už rankutės, – tave myliu labiausiai, Rajenai.

Motina pravirksta ir berniukui regisi, kad iš tamsių debesų jos paakiuose pasipila lietus. Vaikui suspaudžia širdį, jis apsišlapina. Ir suvokia, kad namo jie negrįš, net persivilkti sausų kelnų. Svarsto, kas nutiks keksui, jo naktiniam dangui. Ir jiems patiems.

PIRMA DALIS

Liliana

1979 metai

BIBLIOTEKOS STALAS STOVI NETVIRTAI, VISU SVORIU siūbuoja nuo vienos metalinės kojos ant kitos. Turėčiau ruošti pristatymui, bet negaliu nustoti versti „Bruklina auga medis“ knygos lapų. Radau ją paliktą ant stalo, kur visada sėdžiu.

Dvidešimto amžiaus pradžios Bruklinas gerokai skiriasi nuo aštuntojo dešimtmečio Fort Verto. Visgi stebėtinai susitapatinu su Frense, kuri žavisi savo tėvais, nepastebi nė vieno jų trūkumo, taupo kiekvieną centą ir vargo nemato. Man pernelyg įdomu stebėti, kaip ji palaipsniui praregi, tad pamirštu užrašus, kurie, jei pasiseks, nuties man kelią nuo banko kasininkės iki padalinio viešųjų ryšių vadybininkės pareigų.

Apžvelgusi mieguistą šeštadienio bibliotekos salę, pasišiaušiu rašalo juodumo plaukų kupetą. Jau per vėlu iš naujo darytis cheminį. Nuleidžiu akis į knygą. Dar vienas skyrius ir grįšiu prie savo užrašų.

Perskaičius tris skyrius, pasigirsta šnabždesys:

– Liliana?

Žiūriu į nepažįstamą vyrą; iš vienuolikto knygos skyriaus į mane žvelgia Džonis su Keite.

– Taip?

– Rajenas. – Jis pirštų galiukais paliečia sau krūtinę. – Porą kartų buvau atėjęs į jūsų banką.

A, taip. Darbe turime vardines korteles.

– E... labas.

– Pamaniau, kad čia tu.

Keistas dalykas taip sakyti banko kasininkei.

Rajeno plaukai tamsūs, pasišiaušę, pirštai ištepti dažais, smakras iki pat kaklo apžėlęs šeriais. Tarp priekinių dantų – švarplė. Akys aklina tamsios, per rainelę net vyzdžio nesimato, kaip medžio naktį miške. Vilki paprastais drabužiais, negrėsmingo, bet ir nesmulkaus sudėjimo. Atrodo lyg neįvertintos knygos viršelis, kurį man visuomet knieti atversti.

Mintyse gerokai įspiriu rytmetinei Lilianai, nusprendusiai, kad būtų kvaila dažytis šeštadienį einant į biblioteką. Net plaukų nesu susisegusi. Rytmetinė Liliana bent jau turėjo nuovokos paskutinę akimirką užsimesti šią žalią jai tinkančią palaidinukę. Susiglostau ją ties krūtine.

Neatrodo, kad Rajenas, įsitikinęs, kad aš išties esu Liliana iš banko, dar ką nors ketintų sakyti. Nors ir nežengia šalin.

– Ieškai vietos? – Aš parodau į tris laisvas kėdes.

Salės gale kažkoks vaikas bando išzirzti „Madeleinę“ vietoj „Varlės ir rupūžės“.

– Ačiū.

Atstūmęs kėdę, jis įsitaiso prie stalo su popieriais. Stumiu šalin „Brukliną“ ir susitelkiu į pristatymo užrašus. Jei gerai pasiruošiu, turiu padorų šansą būti perkelta į aukštesnes pareigas. Apsimetu nepastebinti Rajeno žvilgsnio į mane. Jis vėl sušnabžda:

– Kam ruošiesi?

Man dar nespėjus atsakyti, jis purto galvą.

– Atleisk, mudu nepažįstami. Noriu pasakyti... – jis atskrenkščia, – kad norėčiau susipažinti.

Skruostai nusidažo rausvais taškeliais, tarytum pabarstyti druska.

Šalia mūsų skaito keli žmonės, jų žvilgsniai, švytintys lyg voro akys žvaigždžių šviesoje, liepia mums užsičiaupti. Moteris, veidą prisidengusi knyga popieriniais viršeliais, susiraukia, nes net ir tyliausias šnabždesys skamba kaip priešrūkinė sirena, kai esi apsvaigęs nuo puslapių magijos. Patyrinėjusi Rajeną ir nusprendusi, kad pristatymui galiu pasiruošti ir rytoj, linktelėiu galva į skaitančius žmones.

– Pažintis su manimi reikalauja daugiau nei kelių šykščių šnabždesių bibliotekoje.

Rajenas raudonuoja, o aš ir toliau besikankindama demonstruoju pasitikėjimą savimi. Susirenku daiktus ir atstoju. Šyptelėjusi pakreipiu galvą, atseit „eime iš čia“. Mūsų žvilgsniai susitinka ir jo akyse atsispindi suvokimas. Nė nesistengdamas suvaldyti bepražystančios šypsenos, kaip ir aš, susirenka išsklaidytus savo popierius. Paskui klupinėdamas išseka mane iš Fort Verto viešosios bibliotekos į svilinančią saulę.

Akivaizdus pasirinkimas – nusmurgęs graikų restoranėlis kitoje gatvės pusėje, tikra skylė. Man nejauku, kad skrandis triukšmauja negavęs priešpiečių. Užsisakome kebabų jau nebesikuždėdami.

Padažas varva ant Rajeno marškinių, bet jam, regis, tai nėra motais. Sužinau, kodėl jis dažnai užsuka į mūsų banko padalinį: bando gauti paskolą meno galerijai miesto centre. Sakosi mane pastebėjęs, vos įžengęs į banką. Juokais numoju ranka, bet jis kalba taip nuoširdžiai, kad neįstengiu suvaldyti skruostų kaitimo.

Rajenas dirba padavėju itališkoje „Matėjaus“ kavinėje, o saulei nusileidus tampa badaujančiu menininku. Tiesą sakant, kavinė yra veikiau restoranas, kuriame jis dirba vakarais, tad menininku tenka būti saulei patekėjus. Restoranėlio sienas puošia Rajeno kūryba. Jo galutinis tikslas, sako jis, yra meno galerija. Aš paklausiu, kodėl.

– Kas „kodėl“?

– Kodėl galerija?

– O kodėl bankas?

– Aš neėmiau paskolos bankui atsidaryti.

– Tiksliai. Bet vis tiek įdomu būtų sužinoti, kodėl.

Aš svarstau.

– Man patinka bankas. Darbas stabilus, geri bendradarbiai ir uždirbu pakankamai visokiems dalykams kaip knygos, mėsa ir dovanos draugams. – Aš žinau, kokia didelė svajonė yra gyventi paprastą gyvenimą. O ambicija kainuoja labai daug. – Papasakok apie savo galeriją. Ir savo meną.

– Svajojau dar nuo tada, kai vaikas būdamas apsilankiau vienoje galerijoje. Maniau, kad patekau į muziejų, kol pamatčiau, kaip žmogus išsineša didžiulį paveikslą su kalnų vaizdu. Aš irgi panorau su žmonėmis dalytis tuo. Kad ir mano kalnus galėtų parsinešti namo.

– Tai tu ir tapai?

Jis linkteli.
– Išsipildžiusi svajonė.
– Kaip tai?
– Aš jau tapau. – Jis gūžteli pečiais. – Taigi. Ir dar fotografuoju.
Aš abejoju.
– Argi visi dailininkai nesvajoja gauti prašmatnių galerijų pelningų užsakymų ir jose eksponuoti savo darbus?
– Tik jau ne aš. Komercinis spaudimas keičia meną. Aš jau geriau tapysiu, ką noriu, ir atidarysiu galeriją, kur kiti menininkai galės gauti užsakymų. – Jis patyli. – Man nereikia pripažinimo. Aš noriu tik pastovaus uždarbio, kad galėčiau nusipirkti knygų, mėsos ir dovanų draugams.
Jis šypsosi. Aš nusijuokiu.
– Tai kavinėje neuždirbi?
– Matėjus – mano draugas. O darbas restorane yra nenuspėjamas. Vieną vakarą padažais išterliotos kišenės prikimštos arbatpinigių, o kitą – jos tuščios, ir dar kukuliais tave apmėto.
Aš kone užspringstu, vos spėju burną prisidengti servetėle.
Rajenas mane tyrinėja.
– O kaip tu?
– Ką aš?
Jis brauko pirštu per taurės kraštelį.
– Apie ką tu svajoji?
Ranka nevalingai nuslenka prie pilvo, tarytum privalėčiau kažką apsaugoti.
– Svajoju... – apsimetu svarstanti, – apie duoną ir daugiau humuso.

Atsisėdu tiesiau ir imu žvalgytis padavėjo.

Prieš nusukdamas žvilgsnį Rajenas kilsteli vešlius antakius, lyg nepatenkintas atsakymu. Pasigavęs padavėją išpildo mano svajonę apie humusą.

Subaięę maistą iš raudonų plastikinių indelių, mudu liekame sėdėti po ryškia dienos šviesos lempa, šnekučiuojamės apie meną ir knygas, netgi vienas kitam nedrąsiai užsimeiname apie vaikystės laikus. Nepamenu, kad manęs kas nors būtų šitaip klausęsis. Manau, kad niekas, išskyrus mamą.

Laikome užėmę stalą ištisas valandas.

Sutemus ir pagausėjus lankytojų susivokiame, kad tingi popietė pamažu virsta ankstyvu šurmuliuojančiu vakaru. Ap-rūdijęs varpelis praneša apie kiekvieną naują lankytoją. Sulig kiekvienu skambtelėjimu vienišas vyriškis atsistoja prie durų po poliesterine Graikijos vėliava ir iškaba, skelbiančia „Kou-zona!“. Vyriškio veidu tarsi vijoklis rangosi barzda. Jam galėtų būti ir šešiasdešimt, ir keturiasdešimt, tiksliai sunku pasakyti. Jis šlubuoja link prekystalio viena koja žengdamas sunkiau nei kita, lydimas džino kvapo lyg prasklendžiančio aitvaro.

Mudu su Rajenu grįžtam prie pokalbio apie Van Gogo paveikslus, kuriuos jis sukūrė paguldytas į ligoninę. Už barz-doto vyriškio tįsta eilė, o jis skaičiuoja ir skaičiuoja ant pre-kystalio po penkis centus. Rajenas pradeda muistytis, bet vis dar pasakoja apie gydomąją meno galią. Galiausiai visai su-nerimsta ir atsiprašo minutei. Kyla nuo staliuko ir išeina. Net nusišypsau, kaip meilu. Vargšas vaikinukas nesumetė, kaip pasisakyti, kad nori šlapintis.

Kol jis tualete, iš rankinės išsitraukiu pudrinę ir žvilgteliu į savo plaukus. Vis dar be kosmetikos, vis dar be cheminio. Vis

dar plonos tėčio lūpos, vis dar didelės mamos akys ir nuosavi pajuodę paakiai. Atsidususi užvožiu pudrinę. Grįžęs Rajenas mažiau nerimauja, bet aiškėja, kad netrukus reikės užleisti staliuką. Nė vienas tam nesam pasiruošę.

Rajenas klausia, ar nenorėčiau deserto, bet mus pertraukia. Prie staliuko stovi šlubas vyriškis, skaičiavęs centus. Pasilenkia prie Rajeno, tarytum norėtų kai ką pašnibždėti, bet tuomet kone duria jam į nosį pirštu ir gana garsiai taria:

– Dar kartą ačiū! Esi geras žmogus!

Kol susivokiu, vyriškis nelygia eisena jau traukia šalin. Jis nešasi pilną maisto krepšį, kišenėje skamba monetos. Rajeno skruostai nurausta kaip žalia aviena. Jis nėjo į tualetą.

Atsilošiu kėdėje. Neįvertinau žmogaus, vos prieš keturias valandas išdygusio priešais mane tarp knygų lentynų. Nejuokią akimirką jis mėgina užglaistyti prisimindamas, kaip kartą su mama graikų festivalyje buvo iki šleikštumo persivalgę. Dar labiau suintriguota, aš kramtau lūpas ir sakau jam, kad norėčiau deserto.

Primenu sau, kaip mažai jį pažįstu. Ir kaip greitai galima prieiti aklavietę. Juk jis gali sirgti chroniška liga ar būti greitai užsiplieskiantis. Arba turėti vaikų. Arba gali iškilti istorijų su jo buvusiomis meilužėmis, gal tuomet norėčiau bėgti nuo jo kuo toliau. Dėl begalės priežasčių už šio gyvo jausmų troškimo gali slypėti skausmas. Tačiau tarp visų kitų, panirusių į išorinį blizgesį, pinigų godumą ir asmeninį susireikšminimą, atsiranda šis žmogus, kuriam tai nerūpi, kuris išties mato aplinkinius. Maisto ieškantį išvargusį nepažįstamąjį. Blankaus veido banko kasininę, dažniausiai pasikliaujančią tik saviimi; moterį, nepaisant visko, dar sugebančią greitai ir stipriai

įsimylėti. Kuri dabar sulig kiekvienu nurytu baklavos kąšniu liepia savo širdžiai nepašėlti.

Mudu pakylame nuo stalo, dar kartą nuraudęs, jis klausia, ar galėtume vėl pasimatyti. Aš vos susivaldau nepaklaususi: „Kaip greitai nebūtų per greit?“

Namo nešiosi perplėštą servetėlę su Rajeno telefono numeriu lyg jonvabalį kišenėje. Kita servetėlės dalis su mano numeriu, atitekusi Rajenui, glaudžiasi kažkur prie jo kūno.

Namie prikabinu raštelį po moline lempa prie lovos taip, kad matyčiau užrašą: „rajenas braitonas (iš bibliotekos)“. Be didžiųjų raidžių.

Užmigusi sapnuoju Rajeną. Kantrų sodraus miško tamsumo akių žvilgsnį ir dažais išmargintas rankas, atitraukiančias kėdę man atsisėsti. Seniausiai nebetikiu mitu apie gerą vyrą. Ir visgi esu pasirengusi leisti „rajeno braitono (iš bibliotekos)“ įtikinama, kad klystu.